

Noden en behoeften van de (eerste) bewoners als richtingaanwijzer voor de organisatie van hulp- en dienstverlening binnen het (eerste) detentiehuis?

Audry Delvaux¹

Inleiding

Het penitentiare landschap in België ondergaat momenteel ingrijpende veranderingen. Naast de ontwikkeling en meer aangepaste invulling van traditionele gevangnissen, wordt er ook ingezet op alternatieve kleinschalige detentievormen. De implementatie van de bepalingen met betrekking tot kortgestraften, zoals vastgelegd in de Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van veroordeelden (verder WERV),² bood immers de gelegenheid om te innoveren en te voorzien in een diversificatie van detentiemodaliteiten ter uitbreiding van de gevangniscapaciteit. Bestaande gevangnissen zouden onmogelijk ook die bijkomende groep gedetineerden kunnen opnemen zodat de 'nieuwe detentiehuisen' hierbij een rol zouden spelen. Waar veroordeelden tot gevangnisstraffen tot drie jaar voorheen in principe in voorlopige vrijheid werden gesteld, worden deze straffen sinds 1 september 2022³ gefaseerd

uitgevoerd (Claes & Nederlandt, 2022; Deruyck & De Wael, 2022). Het detentiehuis Kortrijk, het eerste detentiehuis in België, opende de deuren op 12 september 2022. Het tweede detentiehuis opende in juli 2023 in Vorst. Door voormalig minister van Justitie Vincent Van Quickenborne werd vooropgesteld om de komende jaren 15 detentiehuisen te openen, voor in totaal 720 bewoners. In 2050 zou 80% van de gedetineerden in detentiehuisen moeten verblijven zodat de gevangenis een uitzondering wordt (Daems, 2022). Op het moment van schrijven werd de opening van detentiehuisen in Olen, Zelzate, Ninove, Genk en Antwerpen in principe op relatief korte termijn voorzien.

Een detentiehuis⁴ is een kleinschalige detentievorm met plaats voor 20-60 'gedetineerden' die worden aangesproken als 'bewoners'. Zij hebben geen 'cellen' maar 'kamers' en er werken 'detentiebegeleiders'⁵ die moeten inzetten op het begeleiden en motiveren van de bewoners, zowel individueel als in groep. DG EPI kent welbepaalde

¹ Audry Delvaux is praktijkassistent strafrecht en onderzoeker aan de Universiteit Gent.

² Wet betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, BS 15 juni 2006.

³ Vanaf 1 september 2022 van toepassing op veroordeelden met een straftotaal van meer dan 2 jaar tot en met 3 jaar. Vanaf 1 september 2023 van toepassing op veroordeelden met een straftotaal van 2 jaar of minder.

⁴ Een concept van vzw *De Huizen*; een detentie die re-integratie beoogt, moet volgens deze beweging in ruimte en in werking zelf in de samenleving geïntegreerd zijn (Claus & Gryson, 2017).

⁵ Een nieuw functieprofiel binnen het penitentiair personeel; teneinde gespecialiseerd en gedifferentieerd te kunnen werken, worden in navolging van de penitentiare wet van 23 maart 2019 detentiebegeleiders aangeworven en opgeleid die inzetten op dynamische veiligheid en begeleiding.

kenmerkend voor deze laag beveiligde structuur: (1) de autonomie van de bewoners die het eigen detentietraject in handen hebben, (2) de grote nadruk op re-integratie, (3) het vermijden van vermijdbare detentieschade door een grotere interactie met de maatschappij teneinde sociale integratie te ontwikkelen of in stand te houden, (4) activiteiten buiten het detentiehuis om de band met de maatschappij te behouden (FOD Justitie, 2020). Gelet op de geleidelijke beschikbaarheid van plaatsen in de detentiehuisen, bepaalt DG EPI enkele inclusiecriteria, waarvan het eerste dus gekoppeld moet zijn aan de straf. Zoals gezegd, richten detentiehuisen zich op de ontwikkeling van een detentieregime voor veroordeelden met een straftotaal tot drie jaar (uitgezonderd veroordeelden voor terrorisme en seksuele delicten).⁶ Het betreft een open regime met een grote bewegingsvrijheid in het huis waarbij enkel de in- en uitgang wordt gecontroleerd. Binnen het gevangeniswezen is er al langer de wil om te werken aan een positief leef- én werkklimaat in de gevangenissen door o.a. in te zetten op een dynamische veiligheid (Beyens, 2019). Een tweede inclusie criterium is gelinkt aan de plaats van de reclassering. Gelet op de vooropgestelde karakteristieken van een detentiehuis, is het immers van belang om de gedetineerde in een detentiehuis te laten verblijven, dicht bij de plaats van zijn re-integratie.

In het detentiehuis in Kortrijk is er plaats voor 57 mannen en 20 vrouwen. Op 12 november 2024 telde het detentiehuis 64 bewoners. Sinds de opening in september 2022 tot 12 november

2024 verbleven er 263 bewoners (241 mannen en 22 vrouwen). 85% van die bewoners heeft de Belgische nationaliteit.⁷ De bewoners hebben een gemiddelde leeftijd van 37 jaar bij aankomst in het detentiehuis. De jongste bewoner was 19 jaar, de oudste 81 jaar. Bewoners in het detentiehuis werden veroordeeld tot een gevangenisstraf van gemiddeld 22 maanden (mediaan is 21 maanden).⁸ De bewoners werden het vaakst veroordeeld wegens (1) diefstal, (2) inbreuken op de drugwetgeving (3) slagen en verwondingen, (4) inbreuken op de Wegverkeerswet en (5) verboden wapendracht.⁹ Voor 37% van de bewoners bevond het laatste domicilieadres zich binnen een straal van 30 km tot het detentiehuis, voor 22% van de bewoners is dat meer dan 70 km.

De implementatie en oprichting van deze nieuwe detentievorm heeft onvermijdelijk ook invloed op de werking van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden (verder aangeduid als HDG) die door de Vlaamse Gemeenschap wordt georganiseerd. Detentiehuisen blijven formeel penitentiaire inrichtingen¹⁰, wat maakt dat er in ieder geval een expliciete verplichting is om in een aanbod van hulp- en dienstverlening te voorzien. Gelet op de vooropgestelde visie en doestellingen van detentiehuisen is een *copy paste* van wat er gekend is m.b.t. HDG in de klassieke gevangenissen niet aangewezen. Het onderzoek "*Lokale netwerkorganisatie – detentiehuis Kortrijk*" onder promotorschap van het Agentschap Justitie en Handhaving dat liep in de periode september 2022 tot januari 2024, is een van de zeven projecten gefinancierd door het Europees Sociaal

6 De initiële doelgroep betrof kortgestraften met een straftotaal tot 3 jaar of *first offenders* met een straf van maximaal vijf jaar. Als gevolg van de overbevolking werd de doelgroep vanaf november 2024 tijdelijk uitgebreid zodat ook veroordeelden met een straftotaal tussen 3 en 5 jaar in aanmerking komen voor plaatsing in een detentiehuis.

7 In het detentiehuis wordt ingezet op re-integratie en het uitwerken van een reclasseringsplan zodat er in principe geen bewoners zonder verblijfstitel kunnen verblijven.

8 Bewoners verbleven gemiddeld 61 dagen in de reguliere gevangenis alvorens naar het detentiehuis te komen. Gedetineerden die in aanmerking komen, worden vanuit de reguliere gevangenis aangemeld waarna een screening volgt door de psychosociale dienst van het detentiehuis.

9 Via de justitiële databank Sidis Suite werden de dossiers van de bewoners geconsulteerd. Op basis van de daarin opgenomen informatie, kon zowel een socio-demografisch als een detentieprofiel gemaakt worden van de bewoners die in het detentiehuis verbleven sinds de opening in september 2022. Deze cijfers werden bijgewerkt tot 12 november 2024. Voor een uitgebreide bespreking van de profielschets zie het academische rapport van Delvaux en Vander Beken (2024).

10 KB 17 augustus 2019 tot uitvoering van de bepalingen van de Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden inzake de bestemming van de gevangenissen en de plaatsing en de overplaatsing van de gedetineerden, BS 29 augustus 2019.

Fonds teneinde de Vlaamse HDG te versterken. Het bood de kans om een analyse uit te voeren op basis van de eerste praktijkervaringen. Met de noden en behoeften van de doelgroep als richtingaanwijzer werd gezocht naar een antwoord op de vraag hoe HDG zich best organiseert in het detentiehuis Kortrijk om op maat van de bewoners een zinvol hulp- en dienstverleningsaanbod te realiseren in het teken van de re-integratie in de maatschappij. In deze bijdrage worden enkele bevindingen van het eindrapport d.d. februari 2024 weergegeven.

Onderzoekopzet- en verloop¹¹

Stakeholders

Een van de doelstellingen van het kwalitatief onderzoek en de focus van deze bijdrage is het in kaart brengen van de noden, behoeften, verwachtingen en ervaringen van verschillende stakeholders van het detentiehuis Kortrijk teneinde te bepalen hoe het netwerk HDG zich het best organiseert in functie van die noden, behoeften, verwachtingen en ervaringen.

Met stakeholders worden in eerste instantie een steekproef van **de bewoners** van het detentiehuis bedoeld.

Daarnaast worden zowel de hulp- en dienstverleners die ressorteren onder de Vlaamse Gemeenschap én structurele partner zijn/waren in het detentiehuis (sinds de opening in september 2022), als het penitentiair personeel dat ressorteert onder de FOD Justitie, als stakeholders HDG aanzien. Een multidisciplinaire samenwerking is een van de pijlers waar het detentiehuis sterk op inzet. Zowel de federale als de Vlaamse overheid zijn verantwoordelijk voor de hulpverlening aan gedetineerden, elk vanuit een eigen invalshoek maar in praktijk betekent dit

dat er wordt samengewerkt over de verschillende bevoegdheden en taakstellingen heen.

De stakeholders worden geoperationaliseerd aan de hand van het decreet van 8 maart 2013 betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden:

Hulp- en dienstverleners: *“alle hulp- en dienstverlening die door de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest wordt georganiseerd of verstrekt en die relevant is voor de gedetineerden”*.¹² Er werden zeven Vlaamse partners bevraagd (zie tabel 3 - uitgevoerde interviews stakeholders HDG), op basis van de initiële stakeholdersanalyse die werd uitgevoerd door de beleidscoördinator van het detentiehuis Kortrijk: een trajectbegeleider JWW, een organisatie-ondersteuner JWW¹³, een detentieconsulent VDAB, een leerloopbaanbegeleider LIO, een sport- en cultuurfunctionaris de Rode Antraciet, een psychologe bij het Centrum Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) en een beleidscoördinator.

Penitentiair personeel: Het decreet van 8 maart 2013 betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden beschouwt ook het penitentiair personeel als samenwerkingspartner bij de organisatie van HDG. In het detentiehuis Kortrijk bestaat het penitentiair personeel uit: detentiebegeleiders, de psychosociale dienst (verder PSD) en directieleden. Er werden twee assistenten van de PSD bevraagd, twee directieleden en zes detentiebegeleiders (zie tabel 3 - uitgevoerde interviews stakeholders HDG). Deze actoren werden kwalitatief bevraagd via een heterogeen samengestelde steekproef. Beide directieleden werden geïnterviewd. Uit de vier PSD-leden werden twee namen geloot. Onder de (37) detentiebegeleiders werd een heterogene steekproef gedaan. Bij de steekproeftrekking werden de detentiebegeleiders

11 Het kwalitatief onderzoek is een onderdeel van een groter geheel waarbinnen eveneens een kwantitatieve studie en (beperkte) literatuurstudie werden uitgevoerd.

12 Art. 2, 7° Decr.Vl. 8 maart 2013 betreffende de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden wordt hulp- en dienstverlening, BS 11 april 2023.

13 Intussen ressorteert de organisatie-ondersteuner onder het Vlaams Agentschap Justitie en Handhaving.

BEWONERS	(1) Interview bij aankomst	(2) Tussentijds interview	(3) Interview bij vertrek	(4) Opvolginterview na vertrek	Totaal
Aantal	15	6	12	7 (incl. 2 in PCB)	40

Tabel 1 – Uitgevoerde interviews bewoners in ronde I

vooreerst ingedeeld in groepen: (1) op basis van anciënniteit¹⁴, (2) op basis van al dan niet werkervaring als penitentiair beampte en (3) op basis van een al dan niet achtergrond in de sociale sector (werkervaring en/of diploma). Uit elke deelgroep werd een naam geloot. De steekproeftrekking leidde – in verhouding tot de voltallige groep detentiebegeleiders – tot een representatief aantal mannelijke en vrouwelijke respondenten.

Methodologie

Individuele diepte-interviews

Via diepte-interviews werden alle stakeholders bevraagd. Deelnemers namen geïnformeerd, vrijwillig en anoniem deel. De vragen werden op voorhand niet exact vastgelegd, evenmin als de volgorde van de topics.¹⁵ Er werd gewerkt met een topiclijst die als leidraad en geheugensteun fungeerde voor de interviewer.

Bij de **bewoners** werd gepeild naar hun ervaringen met hulp- en dienstverlening zowel binnen de muren van het detentiehuis, als erbuiten. In totaal vonden er 57 diepte-interviews met 25 respondenten plaats. Gemiddeld duurde een interview 45 minuten.

De interviews werden gepland in twee rondes: De eerste ronde (zie tabel 1 – Uitgevoerde interviews bewoners in ronde I) startte in november 2022, enkele maanden na de opening. In deze eerste ronde werden 15 respondenten bevraagd¹⁶ in principe op gezette tijdstippen, hetgeen resulteerde in 40 interviews. Een tweetal weken na aankomst in het detentiehuis vond het eerste interview plaats. Een tussentijdse bevraging werd beoogd halverwege het traject van de bewoner in het detentiehuis Kortrijk. Een tussentijds interview had echter geen meerwaarde voor bewoners die zeer kort in het detentiehuis verbleven.¹⁷ Ook bij het vertrek werd in principe een interview van de bewoner afgenomen. Wanneer deelnemers op transfer gingen naar de reguliere gevangenis, bijvoorbeeld wegens het niet naleven van de afspraken in het detentiehuis, kon het ‘interview bij vertrek’ niet plaatsvinden maar werd dit vervangen door het ‘opvolginterview na vertrek’. Ook werd een VLV-datum¹⁸ plots wel eens vervroegd, zodat het interview bij vertrek niet meer georganiseerd kon worden. De interviews bij aankomst, het tussentijds interview en het interview bij vertrek vonden steeds *face-to-face* plaats in een gespreksruimte in het detentiehuis. Tot slot was er ook een ‘opvolginterview’ ongeveer drie maanden na vertrek uit het detentiehuis. De opvolginterviews van de deelnemers op transfer

¹⁴ Meer of minder dan 5 jaar werkervaring.

¹⁵ De topics werden bepaald in functie van de onderzoeksvraag ; ‘het concept detentiehuis’, ‘noden en behoeften op verschillende levensdomeinen’, de ‘verwachtingen’ inzake de hulp- en dienstverlening hierbij, de ‘samenwerking(safspraken)’ zowel tussen stakeholders HDG als t.a.v. de bewoner en het verschil dat bij elk topic kon worden waargenomen t.o.v. de klassieke gevangenis.

¹⁶ Gelet op de vrijwillige deelname komen deze respondenten niet overeen met de eerste 15 bewoners van het detentiehuis.

¹⁷ De profielschets van het academisch rapport d.d. februari 2024 geeft een gemiddelde verblijfsduur van 72 dagen weer. In november 2024 verbleven bewoners gemiddeld 99 dagen in het detentiehuis.

¹⁸ Voor de inwerkingtreding van de WERV, moest voor de toepasselijke regeling op de uitvoering van vrijheidsstraffen tot en met drie jaar worden teruggegrepen naar verschillende ministeriële omzendbrieven. Veroordeelden tot vrijheidsstraffen van ten hoogste drie jaar moesten slechts een betrekkelijk relatief kort deel van hun straf uitzitten alvorens quasi-automatisch voorlopig in vrijheid te worden gesteld (“VLV”).

BEWONERS	(1) Interview bij aankomst	(2) Tussentijds interview	(3) Interview bij vertrek	(4) Opvolginterview na vertrek	Totaal
Aantal	10	3	3	1	17

Tabel 2 – Uitgevoerde interviews bewoners in ronde II

STAKEHOLDERS	Vlaamse partners	Psychosociale dienst	Directie	Detentie- begeleiders	Totaal
Aantal	7	2	2	6	17

Tabel 3 – Uitgevoerde interviews stakeholders HDG

vonden *face-to-face* plaats in de gevangenis, de andere opvolginterviews in de woning van deelnemers of desgevallend telefonisch. Zes bewoners waren niet meer bereikbaar, twee bewoners bevonden zich nog niet in de tijdsvoorwaarde voor het opvolginterview.

De tweede ronde startte in juni 2023¹⁹ (zie tabel 2 – Uitgevoerde interviews bewoners in ronde II). In deze ronde werd beoogd 10 nieuwe respondenten te interviewen tijdens een interview bij aankomst, een tussentijds interview halverwege hun traject (indien zij langere tijd in het detentiehuis verbleven), een interview bij vertrek en een opvolginterview. Deze interviews werden afgenomen teneinde mogelijke veranderingen of nuanceringen te kunnen aanbrengen t.o.v. de ervaringen in de opstartfase. Er konden slechts drie interviews bij vertrek worden afgenomen vermits drie deelnemers op transfer gingen (en nadien niet meer bereikbaar waren) en vier deelnemers aan het eind van de onderzoeksfase nog steeds verbleven in het detentiehuis. Twee van de drie bewoners uit de tweede ronde die geïnterviewd werden bij vertrek, bevonden zich nog niet in de tijdsvoorwaarde voor een laatste opvolginterview. Bijgevolg werden 17 interviews afgenomen in de tweede ronde.

De interviews met de **stakeholders hulp- en dienstverlening** werden afgenomen tussen februari 2023 en mei 2023, steeds *face-to-face* in een gespreksruimte in het detentiehuis. Eén interview vond plaats via *videocall*, de overige interviews *face-to-face* in een gespreksruimte in het detentiehuis. Gemiddeld duurde elk interview 50 minuten.

Voor de **data-analyse** bij deze kwalitatieve diepte-interviews werden vooreerst transcriptions gemaakt op basis van de opnames. Om de betrouwbaarheid van de gegevensverzameling te bevorderen werden de interviews – uiteraard met toestemming van de respondent – immers opgenomen. De data konden gecodeerd worden in twee stappen. Ten eerste werden bij de open coding de data gereduceerd op basis van relevantie waarbij zowel gebruikt gemaakt werd van de a priori benadering als van de inductieve methode. Bij de a priori benadering werden de codes voorafgaand vastgelegd om deze daarna in de teksten terug te vinden. Deze codelijst veranderde tijdens het coderingsproces (Decorte & Zaitch, 2010). Volgens de *Grounded Theory* worden de codes gevormd op basis van de verkregen data zonder een vooropgesteld theoretisch kader (Saunders, Lewis & Thornhill, 2007). Ten tweede werd er axiaal gecodeerd zodat de bij elkaar

¹⁹ Een tiental maanden na opening zou de (samen)werking immers anders kunnen beoordeeld worden én was de capaciteit m.b.t. het aantal bewoners sterk gestegen (van gemiddeld 10 naar 30 bewoners). Gelet op het korte tijdsbestek van het halftijds onderzoek, werd gekozen voor 10 nieuwe bewoners i.p.v. 15.

horende codes werden samengevoegd tot een overkoepelende code maar geplaatste codes kunnen ook bij meerdere overkoepelende codes passen. Dit heeft geleid tot een codeboom.

Focusgroep

Er werd een focusgroep georganiseerd met de stakeholders hulp- en dienstverlening (d.d. 13 november 2023) teneinde mogelijke evoluties t.o.v. de bevindingen uit de interviews (d.d. februari – mei 2023) in kaart te brengen.

Bij de samenstelling van de focusgroep werd – net zoals bij de interviews – rekening gehouden met een evenwichtige verdeling. In eerste instantie werden de respondenten die in een eerdere fase van het onderzoek geïnterviewd zijn, per mail gecontacteerd. Gelet op het verloop van personeel werd zowel voor de psychosociale dienst, als voor een Vlaamse hulp- en dienstverleningsorganisatie een respondent van de diepte-interviews vervangen.²⁰ Er werd geopteerd voor een interviewmodel dat aansluit bij het opzet van het focusgroepsgeprek, *i.e.* ter aanvulling van de diepte-interviews, opdat onderzoekster bepaalde onderwerpen die tijdens de interviews ter sprake kwamen, verder kon exploreren en uitdiepen. De tussentijdse bevindingen en rode draden die voortkwamen uit de analyse van de interviews, vormden bijgevolg de basis voor de vragen. De onderzoekster trad op als moderator.²¹

Resultaten²²

Hierna volgen enkele bevindingen met betrekking tot de noden en behoeften zoals afgeleid uit de

analyse van de diepte-interviews met de bewoners en stakeholders HDG van het detentiehuis, alsook van de focusgroep met de stakeholders HDG.

Bij welke levensdomeinen hebben bewoners noden en/of behoeften en hoe ervaren zij de ondersteuning die daar bij geboden wordt? Hoe verloopt de activering en responsabilisering van de bewoners zelf? Hoe beoordelen alle stakeholders het hulp- en dienstverleningsaanbod, inclusief de ondersteuning van het justitieel personeel? Er wordt ook dieper ingegaan op de samenwerking (rolverdeling en informatie-uitwisseling) zowel tussen de stakeholders hulp- en dienstverlening onderling, als t.o.v. het justitieel personeel teneinde de randvoorwaarden te identificeren die vervuld moeten zijn voor een optimale samenwerking.

Noden en behoeften van bewoners

Tewerkstelling

Ongeveer de helft van de bevroegde bewoners was werkloos – hetzij omdat ze hun job verloren hadden wegens hun opsluiting in de gevangenis, hetzij reeds voordien – bij aankomst in het detentiehuis maar wilde snel (terug) aan de slag. Zowel de snelle toekenning van uitgaansvergunningen²³ (verder UV's), de tussenkomst van de VDAB-consulent en het zelf kunnen opvolgen van de arbeidsmarkt via wifi en het gebruik van een smartphone (op de kamer) of de computer (die ter beschikking gesteld wordt in het detentiehuis) dragen bij aan een vlotte opstart

20 Wegens de nodige personeelsbezetting, afwezigheid wegens ziekte en een andere werkopdracht konden 11 stakeholders (t.o.v. 17 respondenten bij de diepte-interviews) aanwezig zijn: één directielid, twee PSD-medewerkers, vier detentiebegeleiders en vier hulp- en dienstverleners van een Vlaamse organisatie.

21 Bij de verwijzing naar de quotes zal een onderscheid gemaakt worden tussen het penitentiair personeel en de Vlaamse hulp- en dienstverlening teneinde eventuele verschillende visies te belichten.

22 Onderzoekster nam deel aan CORTi's op 1 februari, 16 maart, 11 mei, 13 juli en 13 november 2023. Resultaten uit de analyse van de interviews en de focusgroep konden bijgevolg aangevuld worden met bevindingen uit dit overleg.

23 De profielschets van het academisch rapport d.d. februari 2024 toont aan het dat het gemiddeld 28 dagen duurt alvorens UV's te verkrijgen. In november 2024 bedroeg die termijn 30 dagen.

van het sollicitatieproces, wat op korte termijn vaak resulteert in een arbeidsovereenkomst.²⁴

“Een afgevaardigde van VDAB heeft mijn profiel uitgewerkt en me voorgesteld aan interimkantoren. Op minder dan twee maanden kan ik vandaag mijn contract gaan tekenen, machine-operator.” (Interview nr. 1 – Bewoner2)

Enkele respondenten die werkloos waren bij aankomst in het detentiehuis wilden liever niet op zoek naar tewerkstelling. Opvallend is dat dit meestal respondenten betrof met een woonplaats ver(der) gelegen van het detentiehuis. Uit de profielschets bleek dat 22% van de bewoners²⁵ alvorens te verblijven in het detentiehuis, woonachtig was op meer dan 70 km van Kortrijk (Delvaux & Vander Beken, 2024). De stakeholders HDG gaven aan dat dit de reclassering – bewoners zijn daardoor vooral minder gemotiveerd om te gaan werken – bemoeilijkt en niet in lijn ligt met de visie die voor ogen gehouden wordt.²⁶

“Ik had werk, als operator in een bedrijf. Ik ben die job dan verloren omdat ik naar de gevangenis moest. Momenteel denk ik, wil ik niet echt werken. Ik heb geen motivatie meer. Ik ben een beetje in een depressie beland, hier ben ik terug open aan het komen, beter en beter aan het voelen. Misschien wil ik binnen een paar weken al weer werken.” (Interview nr. 1 – Bewoner16)

Nagenoeg alle respondenten die tewerkgesteld waren bij aankomst in het detentiehuis - uitgezonderd enkele bewoners die wegens de afstand van het detentiehuis tot hun voormalige werkplaats hun job niet konden behouden - hebben dankzij de UV's hun werk vlot kunnen verderzetten of nieuw werk kunnen zoeken binnen hun vertrouwde sector, ondanks het nachtwerk of het werken in shiften.

“Ik heb al een goed gesprek gehad met PSD hier. Ze hebben onmiddellijk gewerkt aan mijn UV's. Ik krijg normaal morgen al toestemming voor UV en dan kan ik maandag opnieuw gaan werken. Ik zou verder kunnen werken in mijn zaak.” (Interview nr. 1 – Bewoner5)

De stakeholders HDG gaven aan dat er een sterke focus ligt op het tewerkstellen van de bewoners. Mede doordat het gemiddelde verblijf in het detentiehuis eerder van korte duur is, gaat de eerste – en vaak ook enige – aandacht naar het tewerkstellen, de spil in de reclassering, van bewoners en desgevallend naar het vinden van een woning. Bijgevolg worden onderliggende problematieken niet aangepakt. Aan het einde van de onderzoeksperiode bleken er echter meer casussen te zijn waarbij er wél aandacht ging naar geestelijke gezondheidszorg en vooral het aanpakken van de verslavingsproblematiek(en). Stakeholders HDG verklaren dit door een wijziging van de doelgroep (steeds minder bewoners die zonder meer wachten op hun VLV-datum), een langer verblijf in het detentiehuis of bewoners die reeds over een woning beschikken.

“We hebben er dan ook met VLV binnen de drie weken en dan kun je het je niet permitteren om te zeggen van “we gaan de tijd nemen om wat te gaan graven” dan is het hup werk-woonst... Werk is nu eenmaal de ‘spil’ waar dat alles rond draait omdat je afhankelijk bent van dat inkomen vaak hé. Dan moet je snel op zoek naar betaald werk.” (Penitentiair personeel, focusgroep)

De meeste respondenten bleven tijdens het verblijf in het detentiehuis gemotiveerd om te gaan werken. Acht bewoners konden een drietal maanden na vertrek geïnterviewd worden. Vijf van deze bewoners hadden een job bij het

24 In ronde I konden zeven (op 15) bewoners een arbeidsovereenkomst tekenen, twee bewoners konden hun job (van vóór detentie) behouden. In ronde II konden vijf (op 10) bewoners een arbeidsovereenkomst tekenen, één bewoner behield zijn job (van vóór detentie).

25 In november 2024 was dit nog steeds 22% van de bewoners.

26 “Gelet op de geleidelijke beschikbaarheid van plaatsen in de detentiehuizen, lijkt het aangewezen om criteria vast te stellen, waarvan het eerste gekoppeld moet zijn aan de straf (maximum drie jaar), het tweede aan de plaats van de reclassering (detentiehuis in dezelfde regio) enz.”, FOD Justitie (2020), Visietekst Detentiehuizen, 3.

verlaten van het detentiehuis. Drie maanden later deden drie bewoners nog steeds datzelfde werk.

"Ik doe nog altijd mijn twee jobs die ik vond toen ik in het detentiehuis zat en ik doe dat nog altijd graag. Ik zie me dat blijven doen. (Interview nr. 4 – Bewoner3)

Huisvesting

De meerderheid van de respondenten had geen eigen woning en waardeerde de ondersteuning bij het zoeken naar huisvesting. JWW bleek de organisatie te zijn die hier vaak hulp biedt, zeker als het de sociale verhuur betreft. Door de korte verblijfsduur en de tekorten op de (sociale) woninghuurmarkt, lukte het niet altijd om een woning te vinden. Enkele bewoners konden na vertrek uit het detentiehuis tijdelijk terecht in de residentiële opvang van het CAW.

"X (van JWW, eigen toevoeging) is een goede madame. Ze heeft me geholpen voor een nieuw, allee, huis... ik ben ingeschreven via sociale woningen." (Interview nr. 2 – Bewoner13)

Sommige respondenten verkozen zelf op zoek te gaan naar een woning. De internettoegang en het gebruik van een smartphone (op de kamer) of de computer (die ter beschikking gesteld wordt in het detentiehuis) faciliteerden die zoektocht.

"Ik heb voorgesteld om dat zelf op te volgen via het internet. Via smartphone of via smart tv kan je het internet gebruiken zoals je wil. Dus ik houd zo een beetje de immobiëlen sites in de gaten. X van het CAW heeft gevraagd of ik geholpen wil worden daarin. Ik heb gezegd dat ik het liever zelf wil doen maar als ik iets vind dan wil ik het wel voorleggen aan haar wat zij ervan vindt." (Interview nr. 2 – Bewoner7)

De meerderheid van de respondenten zocht een woning binnen de regio van herkomst. Toch hebben ook enkele bewoners, die niet uit de buurt kwamen, ervoor gekozen zich te laten reclasseren in de regio Kortrijk. Dit kan allereerst worden verklaard door de job die ze hebben gevonden in de omgeving van het detentiehuis. Bovendien wilden deze bewoners na hun passage in het detentiehuis afstand nemen van hun voormalige omgeving met het oog op een nieuwe start.

"Ja maar ik ga niet meer terug naar Oostende; mijn slecht netwerk is daar. Ik heb er vree veel over nagedacht maar ik ga niet meer zoveel kansen krijgen om vast werk te krijgen, peins ik." (Interview nr. 2 – Bewoner7)

"Ik heb beslist van hier in de regio te blijven, mij te settelen en werk te zoeken. Ik denk omdat ik hier, minder gelinkt zal zijn aan het crimineel milieu, foute vrienden.... Dat inzicht heb ik hier opgedaan." (Interview nr. 1 – Bewoner1)

Verslavingsproblematieken

Stakeholders misten een structurele partner binnen de muren die kan inzetten op de verslavingsproblematieken. De meerderheid van de bewoners kampt(e) immers met een (acute) verslavingsproblematiek.²⁷ Een project van Kompas vzw startte vanaf februari 2024 in het detentiehuis. De sessies van de AA werden positief onthaald bij de respondenten die daaraan reeds deelnamen.²⁸

"Het zou wel helpen dat er eens een ervaringsdeskundige komt om redenen aan te geven waarom je moet stoppen want ik zeg altijd dat het gaat om willen stoppen. Stoppen onder dwang dat lukt niet

27 In december 2022, enkele maanden na opening van het detentiehuis, kon worden vastgesteld dat de bewoners die op transfer gestuurd werden naar de klassieke gevangenis, nog zwaar kampten met een middelenverslaving. Een afkickprogramma starten bij aankomst in het detentiehuis bleek dus geen onverdeeld succes. Immers, de bewoners moeten op dat ogenblik reeds wennen aan een grotere verantwoordelijkheid en meer vrijheid (bv. snelle UV's). De inclusiecriteria voor bewoners werden daarom aangepast zodat er nu wordt verwacht dat bewoners de acute ontwenningfase reeds doorlopen hebben en met een afkickprogramma gestart zijn in de gevangenis alvorens aan te komen in het detentiehuis.

28 Wie niet wenst deel te nemen, heeft geen inzicht in de eigen verslavingsproblematiek of is geen voorstander van AA wegens de katholieke insteek ervan.

hoor. Ze komen enkel van de AA, dat gaat alleen over alcohol maar voor drugs zou het dus ook goed zijn.” (Interview nr. 3 – Bewoner17)

De omkadering die wordt geboden in het detentiehuis, inclusief (sport)faciliteiten en controles (gekoppeld aan sancties) na UV's blijkt een belangrijke ondersteuning. Enkele respondenten gaven aan dat ze gemakkelijk (zullen) hervallen na vertrek uit het detentiehuis omdat de controle dan wegvalt.

“Ik ben weer aan het gebruiken. Niet alleen cannabis, maar van alles. In het detentiehuis dacht ik daar ook nog altijd aan, ik heb dat aan X van PSD verteld zelfs. Maar dat ze u daar testen, schrikt wel af. Met buiten te komen ben ik eigenlijk bijna onmiddellijk herbegonnen.” (Interview nr. 4 – Bewoner3)

Psychische problemen

In de opstartfase van het detentiehuis bleek er weinig of geen behoefte te zijn aan begeleiding van bewoners door het CGG. Sinds de start van de tweede ronde interviews (d.d. juni 2023) hadden enkele bewoners gesprekken met CGG, wat positief geëvalueerd werd.

“Ze hebben mij tot CGG gebracht. Dat is heel snel gegaan. En ik ben blij, ik weet nu wat er bestaat buiten uit. Dat is dus heel goed en dat is een aanrader naar elke bewoner hier, CGG. Om daar een intake te doen.” (Interview nr. 2 – Bewoner18)

De nood aan psychische ondersteuning lijkt te groeien naargelang het bewonersaantal stijgt en de verwachting is dat deze trend zal aanhouden (zie ook de bedenking bij 'Tewerkstelling'), vooral door de opening van de vrouwenafdeling. Enkel wanneer de bewoner langere tijd (nog) niet beschikt over UV's en begeleiding (dringend) nodig is, zal personeel van het CGG naar binnen komen. Het principe is immers dat bewoners het traject bij het CGG *extra muros* volgen.

“We hebben de indruk dat het publiek meer nood heeft aan hulp op andere domeinen. We hebben wel

de indruk dat het zal evolueren met de komst van de dames, omdat dat in de algemene populatie zo is, dat dames in detentie meer psychiatrische klachten hebben. Vaak meer tweedelijnsproblematieken hebben.” (Interview stakeholder HDG17)

Sociaal netwerk

Veel respondenten hadden geen of slecht een beperkt (direct) sociaal netwerk. De aandacht voor (het herstellen van) familiebanden verdween vaak naar de achtergrond, zoals gezegd wegens het kort verblijf en de prioriteit die daarbij ligt op het vinden van werk.

Wie wél bezoek kreeg, was enthousiast over de manier waarop dit gebeurt in het detentiehuis; de bezoekersruimte is aangekleed, er is een kinderhoekje, geen strikt toezicht tijdens het bezoek, het bezoek dient niet ruim op voorhand te worden aangevraagd, ... Het verschil met de klassieke gevangenis bleek immens, zowel voor de bewoners als voor hun bezoekers. De UV's voor familiebezoeken hadden een positief effect op het onderhouden van contacten en zorgden voor minder nood aan bezoek *intra muros*. Ook het gebruik van de smartphone faciliteerde het contact met familie, vrienden en de buitenwereld in het algemeen.

“Dat bezoek is veel aangener hier, alle ja, ik heb een keer dat mijn moeder in de gevangenis op bezoek kwam, dat was een van mijn vorige detenties en die zat daar echt gewoon te wenen hé. Omdat dat zo... dat was voor haar echt een shock.” (Interview nr. 1 – Bewoner25)

“Ik denk dat ik hier vier of vijf keer bezoek gezien heb. Dat is niet zoveel, nee. Maar ge hebt videogesprekken en die UV's zijn heel belangrijk. Ge krijgt ze ook heel gemakkelijk.” (Interview nr. 2 – Bewoner11)

Respondenten met een woonplaats ver(der) gelegen van het detentiehuis benoemden die afstand als de reden voor het gebrek aan (frequent) bezoek. Deze bewoners hebben de

lange verplaatsing tijdens de familiale UV's dan ook als zeer nadelig ervaren.

"Voor mij heeft dat geen voordeel omdat dat maar ene dag is hé. Tegen dat ik met de bus, de trein, de fiets thuis ben, ben ik 's middags daar pakt. Dan moet ik na een uur of twee drie terug en ik zeg "dat moet dan ook niet." (Interview nr. 1 – Bewoner19)

Activering en responsabilisering van de bewoners

De meeste respondenten apprecieerden het vertrouwen dat ze in het detentiehuis mochten ervaren. Autonomie en verantwoordelijkheid in de dagdagelijkse werking vonden ze heel belangrijk. Bewoners beschikken bijvoorbeeld over een sleutel van hun kamer en kunnen tussen 6u30 en 21u30 – behalve tijdens het appel (13u30-14u20) – vrij bewegen.

"Zelf je eigen verantwoordelijkheid nemen voelt goed, eigen controle is goed en als er iets mis gaat dan komt de begeleider wel tussen. Het ligt in mijn eigen handen. Ze geven u hier echt de kansen." (Interview nr. 1 – Bewoner1)

De zelfredzaamheid en de motivatie onder de bewoners in het kader van hun dossier en reclasering, bleken tegen de verwachtingen in, vaak te ontbreken. De stakeholders HDG gaven daarom aan voorstander te zijn van meer activering van de bewoners. Zo worden bewoners bijvoorbeeld in kopie gezet bij e-mails, sterk aangespoord om hun eigen agenda te beheren en zelf contact op te nemen met externe diensten. Toch was er ook ruimte voor nuancering en begrip bij de stakeholders HDG. Zij gaven aan dat er in het begin van een traject niet té veel verwacht kan/mag worden van de bewoners.

"Het enige wat ik soms heb nu, is dat ze niet altijd genoeg aan het stuur van hun traject zitten. Ik heb soms het gevoel dat ze nog te veel bepamperd worden. Dat was dus niet helemaal mijn verwachting

maar dat kan misschien nog veranderen." (Interview stakeholder HDG8)

De intensiteit van de nodige hulp- en dienstverlening varieerde naargelang de respondent. Voor een minderheid volstond een 'duwtje in de rug'; zij hadden voldoende aan minimale hulpverlening om vervolgens zelfstandig aan hun reclassering te werken. De meeste respondenten hadden daarentegen een intense(re) ondersteuning en begeleiding nodig.

"Ze hebben me gepusht voor terug te werken. Een beetje courage gegeven ook." (Interview nr. 3 – Bewoner12)

Bovendien bleken de bevroagde bewoners vaak geen kennis te hebben van hun dossier. Sommige bewoners leken zelfs onverschillig te staan t.o.v. HDG binnen het detentiehuis. Enkel vonden de 'wachtcultuur' die in de reguliere gevangenis heerst zelfs aangenamer. Soms werd die desinteresse gevoed door het kort verblijf in het detentiehuis. De kennis van de Nederlandse taal onder bewoners bleek van groot belang. Niet alleen in functie van een efficiënte hulpverlening maar ook voor de dagdagelijkse werking in de leefgroep. Op basis van de data in Sidis Suite zou slechts 2,5% van de bewoners²⁹ de Nederlandse taal niet machtig zijn maar in praktijk bleek dat veel meer bewoners slechts een oppervlakkige kennis van de taal hadden (Delvaux & Vander Beken, 2024).

"Ze hebben nog niets gedaan maar dat is ook niet nodig want ik kom sowieso binnenkort vrij." (Interview nr. 1 – Bewoner4)

"Op een bepaalde manier was ik liever in de gevangenis, gewoon met rust gelaten." (Interview nr. 3 – Bewoner15)

29 In november 2024 was dit 2,3% van de bewoners.

Samenwerking en informatie-uitwisseling tussen stakeholders HDG

Naast de (specifieke) overlegstructuren, vormt de informele informatie-uitwisseling in het detentiehuis een belangrijke meerwaarde t.o.v. de klassieke gevangenis. Iedereen kent iedereen en is eenvoudig bereikbaar.

Overlegstructuren

Het detentiehuis beschikt over overlegstructuren, al dan niet gelijk aan de klassieke gevangenis. Er werd gestart vanuit de structuur van een reguliere gevangenis die men tracht aan te passen aan de specifieke context.

Het beleidsteam komt ongeveer een keer om de zes weken samen.

“Hulp- en dienstverlening heeft een vrij duidelijke overlegstructuur binnen het beleidsteam dat in alle gevangenis bestaat. De samenstelling is wel anders omdat dat op maat van de realiteit is waarin we zitten en hetgeen we nodig hebben voor het concept en de specifieke hulp- en dienstverlening uit te dragen. Dat is het voordeel dat je kan starten vanaf scratch.” (Interview stakeholder HDG14)

Verder is er een maandelijkse samenkost van het coördinatieteam, DeKor, in het detentiehuis. Het betreft een overleg tussen de beleidscoördinator, directie, PSD, enkele detentiebegeleiders, een teamleider, JWW, de organisatie-ondersteuner en De Rode Antraciet inzake de afstemming van het groepsaanbod i.f.v. de noden en behoeften van de bewoners. Zowel de detentiebegeleiders zelf, als de andere stakeholders HDG vonden de aanwezigheid van de detentiebegeleiders binnen DeKor een meerwaarde.

“In het coördinatieteam, hier noemt dat DeKor, zit je met detentiebegeleiders. In een klassieke gevangenis zit er soms een beambte bij. Maar daar is het een strijd om er een klassieke beambte bij te hebben. Hier is het evidentie en hier zou je het eigenlijk zelfs

moeten afremmen. Dat is wel top natuurlijk. Nu ben ik zelfs in de minderheid met de hulp- en dienstverlening, dat is wel wennen. Maar pas op, ik vertrek hier niet vanuit Zij EN Wij maar vanuit het ‘SAMEN verhaal’, los van de organisatie waarvoor je werkt. Je vertrekt vanuit de bewoner.” (Interview stakeholder HDG14)

Daarnaast wordt tweewekelijks een multidisciplinair overleg georganiseerd (verder MDO) teneinde een individueel casusoverleg te houden. Directieleden, PSD en detentiebegeleiders zijn steeds aanwezig maar ook JWW is welkom om dit overleg bij te wonen. De aanwezigheid van JWW werd (zeer) positief onthaald door de andere stakeholders.

“In het MDO kunnen ook hulpverleners aanwezig zijn die in het dossier zitten... Wie er altijd is, is PSD, directie en detentiebegeleiders. Maar als JWW in huis is bijvoorbeeld dan zijn zij zeer welkom. Je ziet dan wel dat dat een meerwaarde is, natuurlijk. Het is nooit slecht dat er iemand met ervaring kan reclasseren of helpen een woonst zoeken vanuit die ervaring. Maar om zeker te zijn dat er wel een uitwisseling is, is er nog dat individueel casusoverleg tussen JWW en PSD.” (Interview stakeholder HDG16)

Tussen JWW en PSD is het overleg ook structureel geregeld. Het samenwerkingsoverleg betreft het maken van afspraken rond het verdelen van de ‘gemeenschappelijk deler’ op casusniveau.

“We hebben al afgesproken van per cliënt te kijken van “wat ga jij doen” en “wat ga ik doen”. Dat het is niet zo is van “ok, referentieadres standaard JWW, dat standaard JWW”. In de gevangenis is dat zo een beetje de afspraak van als referentieadres nodig is, dat regelen jullie.” (Interview stakeholder HDG2)

Specifiek in de context van het detentiehuis werd ook het CORTi - bestaande uit de individuele hulp- en dienstverleners van het detentiehuis en de beleidscoördinator, directie en PSD - opgericht dat tweemaandelijks samenkomt. Hulp- en dienstverleners bespreken het individueel

aanbod en plegen overleg op samenwerkingsniveau, zonder in te gaan op concrete dossiers.

“Wat we hier nog hebben, buiten het beleidsteam en het coördinatieteam, is dat we nog met de individuele hulpverleners samenzitten, dat is vanuit de nood gegroeid. Dat is de klassieke HDG zoals je ze kent, PSD en alle andere partners die hier effectief binnenkomen maar zonder detentiebegeleiders omdat het effectief gaat over samenwerken op casusniveau. Het gaat daar niet over de inhoudelijke bespreking maar wel van hoe we ervoor kunnen zorgen dat hetgeen op het beleidsteam werd afgesproken, we in praktijk gaan doen.” (Interview stakeholder HDG14)

Het beleidsteam, het CORTi en DeKor worden steeds voorgezeten door de beleidscoördinator. Er werd aangegeven dat het overleg niet alleen vlot verloopt tijdens die vergaderingen maar ook dat de communicatie in aanloop van zo’n overleg en de informatiedeling achteraf duidelijk zijn. De beleidscoördinator werd gezien als een belangrijke schakel in het ‘samen-verhaal’.

“Een beleidscoördinator is zeker nodig, vooral vanuit het feit dat het nieuw is. Als de boel routinematig wordt, zal dat misschien minder inspanningen vragen maar ik denk dat er voor een coördinator altijd een plaats weggelegd is.” (Interview stakeholder HDG17)

Ook werd in het detentiehuis een activiteitenteam D-KERN³⁰ opgericht waarin de detentiebegeleiding bewoners bijstaat bij het brainstormen rond activiteiten die in hun interesseveld liggen. Ook hier is er ondersteuning en opvolging vanuit De Rode Antraciet en de organisatie-ondersteuner.

“Ook het activiteitenteam met de bewoners zelf vind ik goed, zodat we feedback kunnen krijgen. Op zich is dat wel beter dan in de klassieke gevangenis. Een activiteitenteam dat heb je niet in een gesloten gevangenis.” (Interview stakeholder HDG5)

Tijdens de focusgroep werd aangegeven dat een driehoeksoverleg – bewoner, PSD, JWW en eventueel een detentiebegeleider – zou kunnen bijdragen aan de activering van de bewoners. Eventueel zou een individuele detentiebegeleider hierbij kunnen aansluiten (zie ook *infra* 2.2.D – vertrouwenspersoon).

Gemeenschappelijk dossier

De vraag werd gesteld of een gemeenschappelijk dossier, in de vorm van een digitale tool, de informatie-uitwisseling zou kunnen bevorderen. Nagenoeg alle stakeholders waren voorstander, soms onder voorbehoud. De informatie zou dan beter gebundeld worden en het risico op verlies van informatie worden beperkt.

“Dat kan absoluut een oplossing zijn voor veel hindernissen die we nu ervaren. Ik geloof er wel in. Een gemeenschappelijke tool dat er openheid is per persoon en dat het niet versnipperd is in verschillende dossiers.” (Interview stakeholder HDG14)

Beroepsgeheim

De minderheid van de respondenten beschouwde het beroepsgeheim als een belemmering gelet op de verschillende finaliteit waarmee de stakeholders werken. Voor HDG georganiseerd vanuit de Vlaamse Gemeenschap blijft vrijwilligheid en het beroepsgeheim binnen het detentiehuis een essentieel aspect. De garantie dat gedeelde informatie vertrouwelijk blijft, is cruciaal voor het opbouwen van een vertrouwensband. Het informeren van de bewoner over hun recht op vertrouwelijkheid, draagt dan ook bij aan hun empowerment en aan hun betrokkenheid bij het hulpverleningsproces. Respondenten die moeilijkheden ervaarden bij het handhaven van hun beroepsgeheim, merkten op dat hun organisatie anders omgaat met het beroepsgeheim binnen het detentiehuis (waar er ruimte is om *out of the box* te denken) en waren bijgevolg zoekende.

30 De D-kern is de enige structuur waarin ook bewoners zetelen. Verder kunnen bewoners ook betrokken worden via het driehoeksoverleg.

"Hulp- en dienstverlening is zeer sterk vertrouwelijk. Je moet uitgaan van wat is 'need to know' en wat is 'nice to know' Wat heb je nodig om je job te kunnen doen in functie van de cliënt. Dus enkel de 'need to' moet in het dossier en dat stem je af met je cliënt." (Interview stakeholder HDG14)

Randvoorwaarden voor een goede organisatie van het hulp- en dienstverleningsaanbod

Nabijheid, kenbaarheid & bereikbaarheid

Het verschil dat de bevroegde bewoners konden ervaren inzake de hulp- en dienstverlening t.o.v. de klassieke gevangenis was groot. Volgens de stakeholders HDG verwachten bewoners echter vaak dat men *stand-by* staat. In het kader van de normalisering en het stimuleren van de zelfredzaamheid zouden bewoners zelf afspraken moeten maken. Ze beschikken hiervoor over de nodige middelen (per mail, telefonisch of via briefjes). Vaste aanwezigheidsdagen bleken zowel voor de bewoner als voor de hulp- en dienstverlener bevorderend te zijn.

"Op het moment dat ze iemand zien, verwachten ze dat ze direct een gesprek kunnen hebben. Het systeem is, ze moeten een briefje schrijven. En soms schrijven ze dan geen briefje en wachten ze gewoon tot ze iemand zien. En dan verwachten ze dat ze onmiddellijk geholpen worden." (Penitentiair personeel, focusgroep)

"Ik ben hier de woensdag. Ze weten dat. En dat werkt." (Vlaamse hulp- en dienstverlening, focusgroep)

Ook de opvolging door de PSD zou volgens de respondenten anders verlopen dan in de klassieke gevangenis. Het veelvuldig contact en de laagdrempeligheid werden geapprecieerd.

"PSD zie je wel meer dan in de gevangenis en is gemakkelijker te bereiken." (Interview nr. 2 – Bewoner15)

Respondenten voelden het verschil t.o.v. de opstartfase van het detentiehuis. Door het stijgende bewonersaantal, konden de stakeholders hulp- en dienstverlening minder (snel) tijd vrijmaken.

"Ze (PSD-medewerker, eigen toevoeging) heeft nu van vorige week doorgegeven dat ze terug meer contact wil met mij. Omdat dat tot nu minder het geval was. Dat is van eigens door de drukte. Ik vergelijk het dan met de gevangenis." (Interview nr. 2 – Bewoner18)

Vertrouwenspersoon

Veel respondenten hadden hun vertrouwenspersoon gevonden in de PSD-medewerker en/of JWW-trajectbegeleider. Ongeveer de helft heeft - in tegenstelling tot in de klassieke gevangenis - geen verschil ervaren in hun contacten met PSD versus JWW. De andere respondenten voelden zich wél comfortabeler in gesprekken met de JWW-trajectbegeleider gelet op de andere finaliteit van waaruit gewerkt wordt.

"Mijn vertrouwenspersoon was X van de PSD. Met haar kon ik echt goed babbelen, ik ben een open boek maar ik wist dat als ik iets aan haar zei dat ze er ook echt iets mee ging doen. Ge wist daar dat er aan u gewerkt werd. X deed dat echt goed. Ik heb het meeste aan haar verteld, veel meer dan aan CAW ja." (Interview nr. 4 – Bewoner9)

"PSD en JWW is hetzelfde. Je voelt wel bij X dat het van buiten uit komt, dat ze meer gemoedelijker is, terwijl X zo meer rechtdoor is. Maar ik vertrouw ze echt allebei." (Interview nr. 1 – Bewoner18)

Detentiebegeleiders werden in het algemeen omschreven als empathisch. Bewoners apprecieerden hun betrokkenheid. Twee respondenten (van de 25) stelden expliciet hun vertrouwenspersoon te hebben gevonden in één welbepaalde detentiebegeleider.

"De detentiebegeleiders vallen heel goed mee. Ze zijn heel beleefd, je voelt nooit dat ze boven ons staan of ons controleren ofzo." (Interview nr. 1 – Bewoner21)

De stakeholders HDG benadrukten het belang van een vaste detentiebegeleider als vertrouwenspersoon, hetgeen momenteel ontbreekt. Ze missen nu een aanspreekpunt voor zichzelf, in eerste instantie per leefgroep, idealiter per bewoner.

“Nu mis ik wel een beetje een aanspreekpunt per bewoner. Het is eigenlijk niet juist dat je kijkt naar de dienstlijsten om iets te vragen.” (Penitentiair personeel, focusgroep)

Flexibiliteit

De vaste structuur in de klassieke gevangenis vergemakkelijkt – op een bepaalde manier – HDG. In het detentiehuis hebben de snelle UV's immers het neveneffect een leeg detentiehuis te creëren tijdens de reguliere werkuren. In de opstartfase bleek dit een heikel punt maar intussen lijkt er geëvolueerd te zijn naar een cliëntgericht systeem. Van stakeholders HDG wordt immers verwacht flexibiliteit in te bouwen in hun werkschema's teneinde functioneel te kunnen zijn binnen het concept van het detentiehuis.

“In de klassieke gevangenis is de vaste structuur een groot voordeel. Om zo laat zijn ze binnen, tussen dat uur en dat uur kan je ze zien en dat heb je hier totaal niet. Het fluctueert heel veel.” (Interview stakeholder HDG1)

Brug naar buiten en opvolging na verblijf

Het vrijwaren van de zorgcontinuïteit is van primordiaal belang overeenkomstig de vooropgestelde visie. Het betreft geen 'of-of' verhaal, maar een 'en-en' verhaal zodat de partners fysiek binnenkomen maar er tegelijk ook ingezet wordt op de hulp- en dienstverlening buiten de muren van het detentiehuis.³¹ De bevraagde bewoners leerden naar eigen mening de weg naar hulp- en dienstverlening *extra muros* (beter) kennen. De meeste respondenten beschreven in de tussentijdse interviews, de interviews bij vertrek en de

opvolginterviews het detentiehuis als een 'veilige haven' en/of stelden zelfs angstig te zijn bij het idee dat ze het detentiehuis moeten verlaten. Het idee dat hun JWW-begeleider (of iemand anders) van in het detentiehuis ook bereikbaar is na het verblijf in het detentiehuis vonden ze geruststellend.

“Ik wil niet meer weg. Een ding moet ik zeggen wel, ze hebben me gezegd dat ik de hulp van hieruit ga blijven krijgen. Dat is belangrijk dat ik weet dat ik na zo lange tijd nog bij mensen terecht kan. Dat is dan CAW, X is echt een superlieve.” (Interview nr. 1 – Bewoner18)

“Als ik in de toekomst met een probleem zou zitten, zou ik waarschijnlijk wel naar hier bellen om te vragen hoe zij het zouden oplossen.” (Interview nr. 3 – Bewoner21)

Met het oog op het versterken van de brug naar buiten, kwam tijdens de verschillende soorten overleg tussen de stakeholders HDG de behoefte naar voren om structureel samen te werken met het lokaal bestuur. De inbedding van het lokaal bestuur als partner op de werkvloer zou niet alleen de dagelijkse werking van het detentiehuis ten goede komen, maar eveneens bijdragen aan de continuïteit van hulp- en dienstverlening buiten de muren. In november 2023 startte in het kader van het ESF-project een medewerker van het OCMW van de stad Kortrijk.

Conclusie

Het dient benadrukt te worden dat het empirische onderzoek in het detentiehuis van Kortrijk is begonnen tijdens de (prille) opstartfase van het detentiehuis. De opening dateert van september 2022 en de eerste interviews vonden plaats in november 2022. Het is zeer waarschijnlijk dat de beperkte bezetting tijdens de opstartfase (gemiddeld 10 bewoners) een invloed heeft gehad op de ervaringen van bewoners en stakeholders HDG. De tweede ronde interviews met bewoners, die

31 Visietekst beleidsteam detentiehuis Kortrijk, 2022, niet gepubliceerd.

gestart is in juni 2023, vond nog steeds plaats onder een beperkte bezetting (gemiddeld 30 bewoners) maar levert vermoedelijk een genuanceerder beeld op. Het valt hoe dan ook niet uit te sluiten dat het onderzoek, mocht het in een detentiehuis onder volle capaciteit zijn uitgevoerd, andere resultaten zou genereren dan wat nu is gevonden.

Re-integratie in de samenleving na detentie vormt een kerntaak van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden (Paterson, 2013). Met de noden en behoeften van de bewoners als kompas werd onderzocht hoe er op maat van de bewoners een zinvol hulp- en dienstverleningsaanbod moet gerealiseerd worden in het teken van de re-integratie in de maatschappij. Er is in ieder geval een (basis)aanbod HDG nodig in het detentiehuis Kortrijk.

Vooraf PSD (hetgeen opvallend is t.o.v. de klassieke gevangenen) en JWW blijken het aanspreekpunt en de vertrouwenspersoon van de bewoners te zijn. De aanwezigheid van een VDAB-consulent als expert binnen het detentiehuis werd op unanieme wijze – zowel door de bewoners als door de stakeholders HDG – beschreven als een must. Dankzij de snelle UV's (in bulk) verloopt de tewerkstelling van bewoners zeer vlot. Detentiebegeleiders zijn nog zoekende in hun (nieuwe) functieprofiel en apprecieerden in ieder geval de *know-how* van zowel de sport- en cultuurfunctionaris van De Rode Antraciet, als van de organisatie-ondersteuner bij het organiseren van activiteiten (binnen én buiten). Drughulpverlening door Kompas werd beschouwd als absolute noodzaak binnen de muren. Tot slot blijkt de beleidscoördinator een belangrijke facilitator, niet alleen voor de samenwerking van de Vlaamse partners maar voor alle stakeholders HDG, inclusief het justitieel personeel. Voornoemde hulp- en dienstverleningsorganisaties zijn niet verschillend t.o.v. de klassieke gevangenen maar hun werking

wordt gefaciliteerd door de omstandigheden in het detentiehuis. Belangrijke randvoorwaarden voor de organisatie van hulp- en dienstverlening in het kader van een cliëntgerichte werking zijn nabijheid, kenbaarheid, bereikbaarheid en flexibiliteit. De intensiteit van de begeleiding dient steeds per casus beoordeeld te worden met als uitgangspunt dat de bewoner aan het stuur van zijn traject zit, de blik naar buiten gericht. Inzake het bewonersprofiel zijn in ieder geval de (blijvende) bereidheid van bewoners om te werken aan de re-integratie, een reclasseringsgebied in de nabijheid van het detentiehuis en een goede beheersing van de Nederlandse taal essentiële vereisten.

Een beperkte (zeker niet-limitatieve) terugkoppeling naar het auditrapport van het Rekenhof inzake de evaluatie van de Vlaamse hulp- en dienstverlening aan gedetineerden³² (Rekenhof, 2022), leert dat drempels m.b.t. hulp- en dienstverlening in het detentiehuis Kortrijk verlaagd worden, zowel voor de bewoners als voor de stakeholders HDG. Volgens dat auditrapport is het belangrijk dat gedetineerden kennis hebben van het hulp- en dienstverleningsaanbod, waarbij het persoonlijk aanspreken van gedetineerden de beste methode is om hen te stimuleren. Bewoners van het detentiehuis kennen het aanbod van hulp- en dienstverlening in het detentiehuis dankzij de zichtbaarheid, de activering (ook door detentiebegeleiders) en de aanklampende zorg (hulp- en dienstverlening is vrijwillig maar niet geheel vrijblijvend in het detentiehuis). Ook wordt in het detentiehuis sterk ingezet op digitalisering, een van de grootste obstakels in de klassieke gevangenen. Naast het gebrek aan drughulpverlening in de klassieke gevangenen tijdens de detentieperiode, vormt de samenwerking met de OCMW's in de periode van vrijlating het grootste tekort. Maar de zorgcontinuïteit kent meerdere pijnpunten. Zo is er na detentie in de klassieke gevangenis

32 Dit onderzoek richtte zich op vier centrale actoren binnen hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: welzijn, werk, onderwijs en geestelijke gezondheid. Ook in onderliggend onderzoek werden dezelfde actoren bevraagd.

onvoldoende ondersteuning om de overgang van binnen naar buiten goed te laten verlopen terwijl die 'brug buiten-binnen-buiten' als een van de uitgangspunten geldt in de beleidsvisie van het detentiehuis van Kortrijk. Bewoners – die voordien reeds (vaker) in detentie verbleven – gaven bij vertrek uit het detentiehuis aan dat ze de weg naar hulp- en dienstverleningsorganisaties (beter) kenden maar die weg ook (sneller) zullen blijven vinden mede dankzij de opvolging na vertrek.

Een aantal aspecten die zich tijdens het onderzoek sinds september 2022 steeds herhaalden, zoals het installeren van een vertrouwenspersoon voor de bewoners (ook onder detentiebegeleiders), de zorgcontinuïteit en een doorgedreven samenwerking tussen de diensten hebben ertoe geleid dat er sinds november 2023 geëxperimenteerd wordt met de installatie van een casusregisseur, een *compagnon de route*, die het overzicht over het dossier bewaart en het aanspreekpunt vormt voor de bewoner, ook na zijn traject in het detentiehuis. De casusregisseurs ressorteren onder het JWW en het OCMW. Het driehoeksoverleg (PSD-JWW-bewoner) en een gedeeld dossier maken eveneens deel uit van het experiment. De huidige onderzoeksperiode loopt nog tot juni 2025.

Bibliografie

Beyens, K. (2019). Zal de tanker van het gevangeniswezen kunnen gekeerd worden? *Panopticon*, 40(1), 1-11.

Claes, L., & Nederlandt, O. (2022). Veroordeeld tot een vrijheidsstraf van drie jaar of minder: wat zal er met mij gebeuren? *Fatik*, 176, 5-10.

Claus, H., & Gryson, M. (2017). Detentiehuizen – Op maat van mens en strafdoel. *Fatik*, 153, 20-25.

Daems, T. (2022). Gevangenen zijn geen stapelwaar: Tijd voor een maximumcapaciteit voor de penitentiaire inrichtingen, *De Juristenkrant*, 444, 12.

Decorte, T., & Zaitch, D. (2010). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Acco.

Delvaux, A., & Vander Beken, T. (2024). *Onderzoek in het kader van ESF-Programma 2014-2020, project 11947 "Lokale netwerkorganisatie – detentiehuis Kortrijk"*. Universiteit Gent.

Deruyk, F., & De Wael, F. (2022). De uitvoering van vrijheidsstraffen van drie jaar of minder: eindelijk van (halve) start. *Nullum Crimen*, 2022(6), 429-444.

FOD Justitie. (2020). *Visietekst detentiehuizen*.

Paterson, N. (2013). Het Vlaamse decreet hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: tussenhalte of eindstation? *Fatik*, 138, 20-25.

Rekenhof. (2022). *Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden*. <https://www.ccrek.be/nl/publicatie/hulp-en-dienstverlening-aan-gedetineerden>

Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2007). *Methoden en technieken van onderzoek*. Pearson Benelux B.V.